Lausunto Tulevaisuusvaliokunnalle koskien Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittista selontekoa

17.2.2021

Sanna Ahvenharju
Tulevaisuuden tutkimuskeskus

Taustaa

Tämä lausunto perustuu syksyllä 2020 Tulevaisuusvaliokunnan tilauksesta tekemäämme selvitykseen ” Tulevaisuustiedon lähteillä. Analyysi ennakointiraporteista ja tulevaisuuden ilmiöistä”, joka julkaistaan 24.3.2021.

Selvityksessä koottiin ennakointitietoa tuottavia toimijoita sekä ennakointitiedon lähteitä. Useiden lähteiden joukosta valikoitiin 20 ennakointiraporttia tarkempaa analyysiä varten ja näistä raporteista tunnistettiin 430 tulevaisuuden ilmiötä. Tämän lisäksi tehtiin kysely kansanedustajille, tulevaisuudentutkijoille ja asiantuntijoille. Kyselyn avulla tunnistettiin 277 ilmiötä, joihin vastaajien arvion mukaan Suomessa ei ole riittävästi varauduttu. Selvitys pyrkii antamaan kokonaiskuvan keskisistä ennakointitoimijoista, valikoidusta ennakointiaineistoista nousseista mahdollisista tulevaisuuden ilmiöistä sekä pohtimaan sitä, mitä haasteita ennakointitiedon hyödyntämiseen liittyy.

Tässä lausunnossa esitetyt näkemykset perustuvat edellä mainitussa selvityksessä esille nousseiden ilmiöiden sekä Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa mainittujen aihepiirien vertailuun. Tavoitteena on nostaa esiin sellaisia teemoja, jotka ovat jääneet selonteossa vähälle maininnalle. Osa esiin nostetuista teemoista voi valiokunnan mielestä olla selonteon näkökulmasta turhia tai epärelevantteja, lausunnon tarkoituksena ei ole ottaa tähän kantaa.

Turvallisuuden ja kansainvälisen politiikan ilmiöt ”Tulevaisuustiedon lähteillä” –selvityksessä

Turvallisuus sekä kansainvälinen politiikka nousivat kumpikin vahvasti esiin selvityksessä tunnistetuissa ilmiöissä. Ilmiöitä tunnistettiin ennakointiraporteista 184 raporteista ja kyselystä 89. Ne luokiteltiin seuraaviin teemoihin:

Turvallisuuteen liittyvät ilmiöt	**Kansainväliseen politiikkaan liittyvät ilmiöt**
Hybridivaikuttaminen	Geopoliittiset muutokset
Kyberturvallisuus	Globaali päätöksenteko
Luonnonmullistukset	EU:n tulevaisuus
Ruokaturva	Poliittinen epävakaus
Sotilaalliset konfliktit	USA:n ja Kiinan kehitys
Terrorismi ja järjestäytynyt rikollisuus	
Terveysuhat	
Ympäristöuhat	

Vertailu Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittiseen selontekoon

Pääosin selonteossa on käsitelty aihepiirejä, jotka nousivat vahvasti esiin myös selvityksessä tunnistetuissa ilmiöissä: suurvaltojen keskinäinen kilpailu, kansainvälisten järjestelmien heikentyminen, Venäjän epävakaus, ilmastonmuutos, muuttoliikkeet, pandemiat, nationalismin nousu, hybridivaikuttaminen, viestintäverkkojen turvallisuus, digitalisaatio, tietosuoja, jne. Voidaan siis todeta, että selonteossa ei ole merkittäviä puutteita verrattuna ”Tulevaisuustiedon lähteillä” –selvitykseen. Nostan seuraavassa esiin kuitenkin joitain selvityksessä vahvemmin esiin nousseita näkökulmia, jotka ovat jääneet selonteossa vähemmälle huomiolle. On hyvä huomioida, että ilmiöt, joita tässä esitellään, eivät ole mukana siksi, että ne olisivat *todennäköisiä*, vaan siksi, että ne ovat *mahdollisia* kehityskulkuja. Otsikoiden perässä mainituista lähteistä voi lukea lisää kyseisistä aiheista. Otsikoiden alla kuvatut kehityskulut on kuitenkin yhdistelty useista eri lähteistä tunnistetuista ilmiöistä, eli kaikista tekstissä mainituista ilmiöistä ei välttämättä löydy lisätietoa otsikossa olevasta lähteestä.

- ***EU:n sisällä tai lähialueilla kasvava poliittinen epävakaus (iKnow Policy Alert 2011, Valtioneuvoston muutostekijäkortit)***

EU:n sisällä tai lähialueilla kasvava poliittinen epävakaus nousi esiin usealla eri tavalla, mahdollisia ilmiöitä olivat muun muassa Euroalueen hajoaminen, merkittävän EU-maan poliittinen tai taloudellinen romahdus, koko EU:n hajoaminen tai sitten jonkin merkittävän lähivaltion romahtaminen tai hajoaminen (esimerkiksi Turkki tai Venäjä).

- ***Kansainvälisen poliittisen järjestelmän ja järjestyksen epävakaus (Global Trends to 2030: Challenges and Choices for Europe, NATO Strategic foresight analysis report 2017)***

Turbulenssi suurvaltojen välisissä suhteissa voi aiheuttaa monenlaisia mahdollisia seurauksia: kansainvälisen järjestelmän (YK) ja sopimusten heikkeneminen, multilateraalisten järjestelmien romahdus ja siirtyminen moninapaiseen kilpailevien blokkien muodostamaan vallan tasapainoon. Seurauksena voisi olla myös Yhdysvaltojen mahdollinen vetäytyminen Euroopan puolustuksesta ja jopa Naton hajoaminen. Uusiksi poliittisiksi toimijoiksi valtioiden rinnalle saattavat nousta globaalit suuryritykset.

- ***Uudet konfliktin areenat ja keinot (WEF Global Risks Report 2019)***

Muuttuvassa maailmassa myös konfliktin ja häirinnän keinot muuttuvat. Hybridivaikuttamisen lisäksi konfliktitilanteissa saatetaan häiritä esimerkiksi elintarvikeketjuja, ruoan valmistusta ja jakelulogistiikkaa, sekä ruoankasvatusta erilaisilla kasvitautien viruksilla. Lisäksi voidaan saastuttaa juomavesiä tai aiheuttaa pandemioita tarkoituksellisesti. Luonnonvarojen, esimerkiksi energian tai kriittisten metallien, saatavuuden rajoittamisella voidaan kiristää poliittisia päätöksiä. Globaalit konfliktit saattaisivat heijastua myös avaruuteen ja siellä olevan teknologian käyttöön tai sen käytön estämiseen.

- ***Talousjärjestelmän muutokset (Sitran megatrendit 2020)***

Taloudellisen globalisaation megatrendi voisi kääntyä. Deglobalisaation seurauksena teollinen tuotanto paikallistuu, kansainvälinen kauppa hiipuu ja logistiikka vähenee. Alueellinen omavaraisuus

korostuu turvallisuuspoliittisista syistä. Myös vaihtoehtoiset talousmallit saattavat vahvistua esimerkiksi paikallisten kryptovaluuttojen käyttöönoton myötä.

- ***Ruoantuotannon riskit (iKnow Policy Alert 2011, Kansallinen riskiarvio 2018)***

Ruokaturva ja ruoantuotannon riittävyys saattaa kasvaa huomattavaksi ongelmaksi useasta eri syystä – niin ilmastonmuutos, luontokato, pölyttäjien väheneminen, vesipula, kasvitaudit kuin konfliktit voivat häiritä ruoan tuotantoa ja jakelua. Ruoan jakelun häiriöt saattavat jopa kääntää kaupungistumisilmiön päälaelleen.

- ***Kriittisiin toimintoihin liittyvät riskit (iKnow Policy Alert 2011)***

Globaalit sähköverkot ja tietoverkot saattavat lakata toimimasta massiivisen terroristi-iskun tai aurinkomyrskyn seurauksena. Ydinvoima-onnettomuus Suomessa tai lähialueilla saattaa pysäyttää yhteiskunnan täydellisesti.

- ***Ylikulutuksen ja luontokadon seuraukset (WEF Global Risk Report 2020)***

Maaperän köyhtymisen, lajien sukupuuttoon kuolemisen ja luonnonvarojen ylikuluttamisen seurauksena kilpailu luonnonvaroista voi koventua, mikä voi johtaa hintojen nousuun, konflikteihin sekä pakolaisuuteen. Ruoan tuotantokapasiteetti voi heikentyä, lääkkeiden tuotanto vaikeutua, ja puhtaan veden, ilman sekä maaperän saatavuus tulla uhatuksi.

- ***Yksittäisiä mainintoja saaneet ilmiöt***

Ydinasekonflikti, kylmän sodan paluu, globaali totalitaristinen hallinto, virtuaalivaltioiden synty, maapallon ulkopuolinen elämä, asteroidit.

Yhteenveto

”Tulevaisuustiedon lähteillä” –selvityksen näkökulmasta Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko kattaa pääosin tärkeimmät tai selvityksessä useimmin esille nousevat teemat. Selonteossa voitaisiin kuitenkin selkeämmin painottaa luonnonvarojen ylikulutuksen ja luontokadon pysäyttämisen roolia kansainvälisen turvallisuuden edistämisessä ilmastonmuutoksen vastaisen toiminnan rinnalla. Kriisinsietokyvyn ja huoltovarmuuden näkökulmasta ruokaturvan vahvistaminen sekä kriittisten luonnonvarojen, terveydenhuollon ja puhtaan veden saatavuuden varmistaminen konfliktitilanteissa olisi hyvä myös ottaa huomioon hybridi- ja kyberturvallisuuden edistämisen lisäksi. Euroopan Unionin toiminnassa sekä kansainvälisen monenkeskisen yhteistyön edistämisessä on syytä myös varautua toimintaympäristön pirstaloitumiseen, poliittisen epävakauden lisääntymiseen ja yhteistyön vaikeutumiseen.